

Ooggetuige in Papua

Ooggetuige in Papua

Verleden, heden en toekomst van een vergeten volk

Aad Kamsteeg

Buijten & Schipperheijn *Motief* - Amsterdam

Colofon

© 2014 Aad Kamsteeg

De foto's in dit boek zijn gemaakt door Jochem Haitzma en Albert Knigge, Tjerk S. de Vries tijdens vroegere reizen naar Papua en Andreas Stahl voor *De Correspondent* (pag. 33, 118, 124, 160). Ook de foto op de voorflap is van Andreas afkomstig.

Dvd *De nooit gehoorde Papoea's*: Dirk Kamsteeg, www.dkproductions.nl, camera en montage

Omslagontwerp: Theresia Koelewijn

ISBN 978-90-5881-814-0

Inhoud

Woord vooraf 9

Inleidende woorden van Oridek Ap en Lea Kereway-Padwa 11

- 1. Zwartboeken over Papua 17** *Er is geen persvrijheid 19* *Onschuldigen zijn het slachtoffer 21* *Het drama in Biak van 1998 22* *In Papua is er geen rechtsstaat 24* *Geweld bij congres-Papoea's 27* *Arnold Ap vermoord 28* *Treurige verhalen 29* *Maar Ruth is er ook nog 31*
- 2. De nooit gehoorde Papoea's 35** *Versnelde ontwikkeling 36* *Op weg naar nationale identiteit 38* *Bij Marijke Bakker en Kees de Rooij 40* *Marcus Kaisiëpo en Nicolaas Jouwe 43* *De erfenis van Nederland moet weg 45* *Golven van intimidatie 47* *De weg naar het Akkoord van New York 48* *Minister Luns en zijn critici 49* *Het kader van de Koude Oorlog 51*
- 3. Minderheid in eigen land 55** *De positie van de vrouw 57* *Demografische aardverschuiving 59* *Ambitieuze transmigratiebeleid 60* *Toenemende islamisering 63* *Arabische namen 65* *De autonomiewet van 2002 66* *Met de MAF naar het binnenland 70* *Alleen maar Papoea's 72* *Dubbelfunctie van de militairen 74* *De Papoea's en hun bos 76* *Grond van de staat 79*
- 4. De afwezige arts en onderwijzer 83** *Te zwaar voor derdewereld-land 86* *Klinieken staan leeg 88* *Kinderen in het rood-wit 92* *Waar zijn de onderwijzers? 93* *Geen gebrek aan geld 96* *Geen snelle oplossingen 96*
- 5. Als kerken zwijgen 99** *Samenwerking politiek en kerk 101* *Moedige rooms-katholieken 103* *De invloed van de cargo-cult 106* *Gebed voor Israël 110* *Overheid u ten goede 110* *Bewonderenswaardige paters 112* *De twaalf getuigen 114*

6. Iedereen is OPM'er 117 *De eerste harde confrontaties 118* *Oorzaken van protest 119* *De Daad van Vrije Keuze 121* *Roemkoreem van pro-Indonesisch naar OPM 124* *Onafhankelijkheidsverklaring van de OPM 126* *Acties en tegenacties 128* *Beroep op Nederland 131*

7. Op zoek naar concrete doelen 133 *Het voorbeeld van Oost-Timor 134* *Afscheiding niet waarschijnlijk 137* *Handhaving status quo 139* *Dezelfde weg als Aceh? 142* *Reële dialoog is voorwaarde 143* *Verantwoordelijkheid om te beschermen 145* *Beroep op secretaris-generaal 148* *Niet-zelfbesturende gebieden 150* *Conclusie 151*

Geraadpleegde boeken 153

Websites 157

Ter nagedachtenis aan mijn vriend en oud-collega Tjerk S. de Vries

De reisgroep v.l.n.r.: Albert Knigge, Chris Padwa, Jochem Haitsma, Aad Kamsteeg

Woord vooraf

Bij het schrijven van dit boek betrapte ik me erop zo af en toe geëmotioneerd te raken. Ook andere crises in deze gebroken wereld kunnen mij aangrijpen. Maar de tragedie van de Papoea's beroert mij in het bijzonder.

Waarom? Misschien omdat ik Nederlander ben. Nederland heeft een speciale band met dit volk gehad, hoewel Nederlanders dat nu lijken te zijn vergeten. Misschien ook omdat ik christen ben en geloof dat God juist gemarginaliseerde mensen een warm hart toedraagt. Misschien wel omdat mijn rechtsgevoel opspeelt als ik bedenk hoezeer de Papoea's moeten lijden onder de keiharde internationale machtpolitiek.

Sinds het begin van de jaren zestig, toen ik nog een vroege twintiger was, raakte ik actief bij de Papoea's betrokken. Ik had het voorrecht 'vrije' Papoea's van het eerste uur persoonlijk te kennen: Nicolaas Jouwe, Marcus Kaisiëpo, Herman Womsiwor, Filemon Jufuway, en later Ben Tanggahma, Zachi Sawor, Dick en Lea Kereway, Vien Sawor, Oridek Ap. Ik zat in het bestuur van de stichting Door de Eeuwen Trouw, waarvan sommigen zeiden dat ze uit oud-kolonialen bestond. Onzin. PvdA-er en VVD-er, reformatorisch christen en agnost vonden elkaar in een gemeenschappelijk ervaren pijn over het onrecht dat de Papoea's werd aangedaan en in de overtuiging dat voor hen moest worden opgekomen.

Als buitenland-commentator voor het *Nederlands Dagblad* en de Evangelische Omroep heb ik zo ongeveer de hele wereld doorkruist. Maar in Papua was ik nog nooit geweest; Indonesië houdt het land al decennialang gesloten voor buitenlandse journalisten.

Met fotograaf, oud-collega en vriend Tjerk S. de Vries, die al meermalen in Papua was geweest, maakte ik plannen om samen *Ooggetuigen in Papua* te worden. Al eerder werkten we samen, bijvoorbeeld aan de totstandkoming van het boek *Ooggetuige in Israël*. Eind 2012 overleed Tjerk echter verbijsterend snel aan een dodelijke ziekte. Op zijn sterfbed drong hij er bij mij op aan ons plan toch door te zetten: 'We zouden het toch niet voor onszelf doen, maar voor de Papoea's...' Het doet mij goed dit boek in dankbare herinnering aan Tjerk te kunnen opdragen.

En zo ging ik. Eindelijk. Met twee reisgenoten, Albert Knigge en Jochem Haitsma, die overigens elk hun eigen oogmerk hadden. Veel van de geplaatste foto's zijn van hun hand. Andere foto's zijn afkomstig uit het archief van Tjerks reizen naar Papua. Van Andreas Stahl, die voor

De Correspondent bij de grens met Papoea-Nieuw-Guinea leden van de verzetsbeweging OPM fotografeerde, zijn ook enkele opnamen afgedrukt. De foto op de voorflap is eveneens van hem afkomstig.

In Papua werden we begeleid door de Biakker Chris Padwa, met wie we bevriend raakten. Hij hielp ons inzicht te krijgen in het leven in Papua en zorgde ervoor dat de organisatie van onze reis vlot verliep. Er zijn maar weinig steden en dorpen waar hij geen vrienden en kennissen heeft wonen.

Drie weken lang reisde ik door Papua. Ik wilde zoveel mogelijk zien en met zoveel mogelijk mensen spreken. Op mijn reisformulier stond 'toerist'. Maar mijn agenda was die van een journalist. Dat ik erin slaagde het gestelde doel te bereiken, dank ik aan Papoea's van wie het beter is dat ik hun namen hier niet noem. In Papua hielpen ze mij de alom tegenwoordige geheime dienst te ontlopen. Vanuit Nederland werden door ballingen de nodige contacten gelegd.

Ik ben Guido Sneep van uitgeverij Buijten en Schipperheijn dankbaar dat hij mij de gelegenheid heeft gegeven dit als documentatie en hartenkreet bedoelde boek op de markt te brengen. Mijn verbondenheid met de Papoea's wordt onderstreept door het feit dat Oridek Ap en Lea Kereway-Padwa bereid waren een inleidend woord te schrijven. Papoea-deskundige Koen de Jager bedank ik voor zijn inhoudelijke inbreng, en de stichting Zelfbeschikking Molukkers en Papoea's (ZMP) bedank ik voor hun financiële bijdrage aan mijn reis.

Achter in dit boek is een dvd opgenomen: 'De nooit gehoorde Papoea's' Ik ben ervan overtuigd dat de huidige wantoestanden in Papua alles te maken hebben met het feit dat de Papoea's zelf nooit zijn gehoord over hun politieke toekomst. Vier Papoea's en een Nederlandse arts gaan daar nader op in. Het doet mij bijzonder goed deze dvd samen met onze jongste zoon Dirk (cameraman) te hebben kunnen maken.

Ik besef dat dit boek geen verandering zal brengen in de dramatische omstandigheden waarin de Papoea's zich momenteel bevinden. Wezenlijke verbetering kan er alleen komen als in Jakarta onder president Joko Widodo een andere wind gaat waaien. Maar mijn hoop is dat *Ooggetuige in Papua* ertoe zal bijdragen dat er in Nederland meer oog komt voor wat er met de Papoea's gebeurt. Opdat zowel de politiek als particulieren zich zullen inspannen om te voorkomen dat de Papoea's niet alleen helemaal vergeten worden, maar ook als volk verdwijnen.

Inleidende woorden

Een licht in duisternis

Ik kom net kijken. De overdracht van Nederlands Nieuw-Guinea aan Indonesië heb ik zelf niet meegemaakt. Maar ik ben een kind van mijn ouders en die hebben de basis gelegd van wie ik nu ben.

Ik ben vereerd dat Aad Kamsteeg mij heeft gevraagd iets te schrijven in zijn boek. Als er mensen zijn die beweren dat het te laat is om op te komen voor West-Papoea, zou ik willen zeggen dat het voor iemand die recht wil doen, nooit te laat is. Je bent pas te laat als je niets doet.

Ieder heeft zo zijn of haar eigen motivatie om iets te doen voor het volk van West-Papoea. In het vrije Nederland worden we overspoeld door luxe voorzieningen. Dat maakt het leven soms te goed om nog iets voor een ander te willen betekenen. De wereld zou er echter beter uitzien als we leren genoeg te nemen met wat we hebben, in plaats van ons druk te maken over wat we niet hebben. Ik wil maar zeggen: vrijheid is niet overal vanzelfsprekend.

Ook ik zou elk jaar wel met vakantie willen gaan en dan natuurlijk mijn familie in West-Papoea ontmoeten. Maar ik ben het niet vergeten: we zijn gevlucht en mijn vader heeft voor zijn volk de ultieme prijs betaald. Mijn broers en ik moesten al vroeg onze vader missen. Vanaf mijn tiende verjaardag moest ik een soort assistent-vaderrol vervullen. Assistent, want mijn moeder nam het grootste deel van mijn vaders rol over.

Wij, zijn kinderen, mogen ons gelukkig prijzen dat we de kans hebben gekregen hem toch te leren kennen, via zijn liederen. Ik heb mijn vader dankzij zijn eigen muziek leren kennen en ik ben hem daar erg dankbaar voor. Destijds begreep ik niet allemaal wat er gebeurde, maar achteraf begrijp ik zijn offer. Ik ben trots op wat mijn vader in West-Papoea heeft gedaan.

De Indonesische autoriteiten hebben mijn opa Baldus Mofu jarenlang gemarteld. Aan de gevolgen daarvan is hij uiteindelijk gestorven. Mijn vader en oom Eddy Mofu zijn eveneens gemarteld en vermoord. Een andere oom, Leo Ap, was militair, een echte *mambri*, een Biaks woord voor 'krijger'. Zij hebben hem voor de ogen van zijn vrouw en kinderen onthoofd. De dood van hen die mij lief waren, is mijn motivatie om door te strijden. We zijn wie we zijn; geen perfecte mannen die carrière maken, maar daarom niet minder trots. We weten waar we vandaan komen en waarom we gedwongen zijn in ballingschap te leven.

Het doet pijn elke keer weer geconfronteerd te worden met het feit dat Nederland en de wereld geen interesse lijken te hebben voor wat er in West-Papoea gebeurt. Ik zal echter blijven strijden voor mijn volk en mijn kinderen leren om iets voor anderen te betekenen. Ieder die iets schrijft of op een andere manier bekendheid geeft aan het onrecht in West-Papoea, is als een licht in duisternis.

Met Gods wil zullen wij, Papoea's, teruggaan naar het land van onze voorouders, het land van de paradijsvogels, ons thuis. Bedankt Aad, dat je ons niet vergeten bent. Gods zegen toegewenst.

Oridek Ap

Opdat de Papoea's niet vergeten worden

Het is nodig en belangrijk dat dit boek *Ooggetuige in Papua* verschijnt. Het geeft namelijk een betrouwbaar beeld van de machteloosheid en onrechtvaardigheid waarvan ons volk in het verleden slachtoffer werd, met alle negatieve gevolgen van dien, in heden en toekomst. Ik hoop dat dit boek eraan zal meewerken dat ook een jonge Nederlandse generatie, die de Papoea's noch hun geschiedenis kent, beter geïnformeerd zal raken. Want onbekend maakt onbemind.

Ik kwam in september 1962 naar Nederland met de Hr. Ms. Zuiderkruis, een bevoorradingschip van de Nederlandse marine. De boot had Nederlandse militairen naar Nieuw-Guinea gebracht om daar tegen Indonesische infiltranten te vechten. Het schip keerde naar Nederland terug met vrouwen en kinderen van Nederlandse ambtenaren, repatrianten en groepen militairen. We kwamen aan in Amsterdam, waar ik werd opgehaald en rechtstreeks naar het Diaconessenziekenhuis in Haarlem werd gereden. Ik kreeg er een opleiding als verpleegkundige en woonde er intern.

Ik was van plan in 1966 terug te keren naar Nieuw-Guinea, dat intussen al verschillende namen had gekregen: Irian, Irian Jaya en Papua Barat. In 1963 werd de soevereiniteit aan Indonesië overgedragen. Daarmee was mij mijn moederland ontnomen. Ik besloot in Nederland te blijven, nu mijn nieuwe vaderland.

Toch ben ik nooit losgeraakt van mijn vroegere leven. Steeds volgde ik de gebeurtenissen in mijn land op de voet. Omdat de ontwikkeling van de Papoea's onder Indonesisch bestuur zo achterop is geraakt, voel ik mij verplicht iets te doen voor de jongere generatie Papoea-meisjes. Samen

met de stichting Dr. F. C. Kamma hebben wij twee meisjesinternaten opgezet, één in Sorong, de ander in Raja Ampat. We stuitten op veel problemen, des te dankbaarder ben ik dat we onze plannen toch konden realiseren.

Een paar keer ben ik naar mijn geboorteland terug geweest, natuurlijk om de internaten te bezoeken en als het even kon mijn familie. Het doet mij pijn en ik word verdrietig als ik zie hoe mijn volk er qua gezondheidszorg en onderwijs – belangrijk voor elk mens – aan toe is. Toch wil ik niet moedeloos worden. Wij Papoea's zijn een christenvolk. Wij putten hoop en verwachting uit ons geloof, want de Persoon die de wereld geschapen heeft, kan wonderen doen.

Gelukkig komt er vandaag de dag meer aandacht voor de Papoea's, in Duitsland, Zweden, Engeland, Australië, de Verenigde Staten, Nieuw Zeeland, Ierland, en landen in de South Pacific. Ik hoop en bid dat dit boek iets mag bijdragen aan de zaak van de Papoea's.

Wij danken onze Papoea-vriend Aad voor zijn aandacht en inzet voor ons volk.

Lea Kereway-Padwa

Zwartboeken over Papua

Naar buiten durft hij nauwelijks meer. Bijna drie jaar al niet. De geheime dienst heeft overal ogen en oren. Zelfs zijn directe burens weten niet dat hij op de vlucht is, ondergedoken. Hij zit op een keukenstoel midden in de kamer en is duidelijk blij met het bezoek van een Nederlandse journalist. Ik hoef hem nauwelijks vragen te stellen. Zijn levensverhaal barst naar buiten, opgekropt als het kennelijk is. Koffie en een speciaal voor mij gebakken taart komen pas op tafel als ik mijn blocnote heb dichtgeslagen.

Een met gele valhelm uitgeruste bestuurder van een *ojek*, een bromfietstaxi, heeft me naar een verhard achteraf straatje in Abepura gebracht, het vroegere Hollandia-Binnen. 'Zorg ervoor dat je niet opvalt,' had men gewaarschuwd en dat probeer ik dan ook niet te doen. Een paar Papoea-vrouwen die buiten de was doen, kijken even op als ik voorbijloop. Gelukkig besteden ze verder geen aandacht aan mij. Samuel Awon – laat ik de man die ik bezoek zo maar noemen – heeft me al zien aankomen. Haastig opent hij de deur.

'Ik hoorde dat Densus 88 achter mij aan zat,' brandt hij onmiddellijk los. 'Omdat ik de Morgenster had gehesen. En ik had al eerder in de gevangenis gezeten. Nu wist ik dat het goed mis zat.'

Wacht even... Densus 88? Morgenster? Ja, Densus 88 zijn Indonesische troepen van Detachment 88, berucht onder de Papoea's van westelijk Nieuw-Guinea. De groep werd in 2002 als antiterreureenheid in het leven geroepen na de bomaanslag op Bali en vervolgens door Australische en Amerikaanse paratroepers getraind. In Papua jagen ze op iedereen die ook maar enigszins van rebellie wordt verdacht. En de Morgenster? Dat is de vlag van de Papoea's, voor hen symbool van onafhankelijkheid, maar voor Jakarta bewijs van verzet. Als je die vlag hijst...

Voor Samuel betekent de Morgenster alleen maar iets positiefs. Voor hem gaat het om vrijheid, om zelfstandigheid, om het recht zelf over zijn politieke toekomst te beslissen. En de Papoea heeft gelijk. Toen het

Met een bromfietstaxi naar de OPM'er

Nederlandse koloniale bestuur de bevolking naar politieke zelfstandigheid begeleidde, ontwierpen Nicolaas Jouwe en Marcus Kaisiëpo, twee Papoea-politici van het eerste uur, een eigen vlag. Dat werd de Morgenster, teken van hoop: een rode verticale baan met ster, en daarnaast zeven horizontale witte en blauwe banen die de zeven grote cultuurgebieden in het land symboliseren. Dat was in 1961.

Densus 88 houdt archieven bij. Daarin wordt Samuel Awon zonder twijfel beschreven als separatist. Voor Indonesië staat dat gelijk aan hoogverraad. Awon is een *Dani*, lid van een stam uit de Baliemvallei die bekend staat om zijn onafhankelijkheidsdrift. Al toen hij twintig was, in 1979, deed hij mee aan het hijsen van de vlag. Duizenden Dani's waren naar Wamena getrokken, de grootste plaats in de regio. Militairen reageerden met het omsingelen van de stad. Het deerde de jonge Samuel niet. Hij maakte zich nuttig door foto's te nemen van de vlak tegenover het gemeentehuis gehezen Morgenster.

Natuurlijk waren de militairen op hun hoede geweest. Zij herinnerden zich nog goed dat twee jaar ervoor, in Wamena, een opstand tegen

het Indonesisch gezag was uitgebroken. De onafhankelijkheidsbeweging *Organisasi Papua Merdeka* (OPM) had toen de leiding gehad. Papoea's waren met pijn en boog gaan vechten. Ze waren geen partij geweest voor de Indonesiërs die met raketten, gevechtsvliegtuigen en helikopters hadden teruggeslagen. Er vielen minstens vierduizend doden!

Ook Samuel was toen gearresteerd. En het zou niet bij die ene keer blijven. Zijn naam zou nooit meer van de zwarte lijst afkomen. 'Weer een separatist die geen Indonesiër wil worden.' In 2005 deed hij opnieuw mee aan een door Jakarta verboden vlaghijsing. 'Wegwezen! Je staat bovenaan de lijst om gedood te worden. Snel!' Nooit was de dreiging zo acuut geweest. En nooit eerder stond er zoveel op het spel. Samuel was inmiddels getrouwd en voelde zich verantwoordelijk voor zijn vrouw en hun vier kinderen. Densus 88 zat achter hem aan. Wat te doen? Wat anders dan het oerwoud in vluchten? Er klonken schoten. 'God, bescherm ons.'

'Dat deed God,' zegt Samuel. 'God liet het hard regenen, een complete hoosbui. Onze achtervolgers werden erdoor verdreven. Maar wij moesten verder, dieper de jungle in.' Het gezin overleefde dankzij de hulp van bevriende Dani's. Maar er was ook een missionaris die bijsprong. Via hem kon er een vliegtuigje worden geharтерd waarmee de Awons het gebied uitvlogen.

Of Samuel nu veilig is? 'De geheime politie zoekt mij hier nog niet,' meent hij. 'Maar hoe de toekomst eruit ziet, weet God alleen. U bent Nederlander. Vertel mijn verhaal alstublieft. Want als er één land is dat ons, Papoea's, moet helpen, dan is dat het uwe.'

Er is geen persvrijheid

In juli 2013 ondertekende de Republiek Indonesië het in 1976 van kracht geworden Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten. Eindelijk, het had lang geduurd. Het verdrag is belangrijk. Artikel 19 noemt het recht op vrijheid van meningsuiting. 'Dit recht omvat mede de vrijheid inlichtingen en denkbeelden van welke aard ook te vergaren, te ontvangen en door te geven, ongeacht grenzen...'

Niettemin wil Jakarta geen pottenkijkers in Papua. Buitenlandse journalisten wordt een visum geweigerd. Vraagt men bij de ambassade naar het waarom, dan is de reactie dat de regering de veiligheid van journalisten in Papua niet kan garanderen. De OPM zou de reporters kunnen kidnappen of zelfs doden!

Vreemd. De realiteit (het is ook mijn ervaring) is dat de OPM juist blij is met de komst van buitenlandse persmensen. Mijn bezoek is bovendien door Papoea-bannelingen in Nederland voorbereid. Ze hebben mijn komst

aangekondigd en mensen van de OPM laten weten dat ze gerust met mij kunnen praten. Bij Papoea's kun je eigenlijk geen betere introductie krijgen.

Niet alleen journalisten krijgen geen toegang, mensenrechtenorganisaties evenmin. In 2009 werd zelfs het puur humanitaire Internationale Comité van het Rode Kruis opgedragen zijn kantoor in Papua te sluiten. Ook NGO's moeten oppassen niet beschuldigd te worden van steun aan separatisme. In augustus 2014 werden twee als 'toerist' binnengekomen Franse journalisten, documentairemaker Thomas Dandois en cameravrouw Valentine Bourrat, gearresteerd omdat zij leden van de OPM hadden geïnterviewd. Er werd gedreigd met een gevangenisstraf van vijf jaar.

Hoopgevend is dat Joko Widodo, alias 'Jokowi', tijdens zijn verkiezingscampagne voor het Indonesische presidentschap zei dat hij hierin verandering wil brengen. Hij zou de buitenlandse pers wel in Papua willen toelaten. Dat zou in overeenstemming zijn met de Indonesische grondwet die persvrijheid garandeert. Tot nu hebben de binnenlandse journalisten in Papua echter nog maar weinig van die persvrijheid gemerkt. Ze worden op allerlei manieren geïntimideerd. In juli 2010 werd in de rivier Maro bij Merauke het lijk gevonden van de gekidnapte onderzoeksjournalist Ardiansyah Matra. Hij was nog maar 25 jaar oud.

Iemand als Octo Mote kan meepraten over bedreigingen. Ik ontmoette deze voormalige Papoea-journalist een jaar of tien geleden in New York. Lange tijd was hij in Jakarta actief geweest voor het Indonesische magazine *Kompas*. Hij hield van zijn geboorteland en was daar politiek betrokken. Kon Mote misschien een brug-

Met de persvrijheid in Papua is het slecht gesteld. Buitenlandse journalisten zijn niet welkom